

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Кафедра соціальної психології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор _____

“ _____ ” _____ 20__ р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПСИХОЛОГІЯ РОЗВИТКУ

Напрямок підготовки аспірант (PhD) за освітньою-науковою програмою "Психологія"

галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

спеціальність 053 Психологія

інститут, факультет психології

Робоча програма Психологія розвитку

для аспірантів за освітньою-науковою програмою «Психологія», галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальністю 053 Психологія
«23» червня 2021 р. 15 с.

Розробники: (вказати авторів, їхні посади, наукові ступені та вчені звання)
Доктор психологічних наук, доцент Климишин Ольга Іванівна

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри соціальної психології

Протокол від «23» червня 2021 р. № 14

Завідувач кафедри соціальної психології

“ ” 2021 р. _____ (Пілецька Л.С.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Схвалено методичною комісією факультету, інституту.
Протокол від 31. 08. 2021 р. № 7

“ ” 2021__ р.

Голова _____ (Пілецька Л.С.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

© Климишин О.І., 2021 рік
© Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника», 2021 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, спеціальність	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>денна форма навчання</i>	<i>заочна форма навчання</i>
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки (шифр, назва)	Нормативна	
Модулів – 2	Напрямок підготовки аспірант (PhD) за освітньою-науковою програмою "Психологія"	<i>Рік підготовки:</i>	
Змістових модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування) 053 Психологія	1-й	1-й
		<i>Семестр</i>	
Загальна кількість годин – 90		1-й	1-й
		<i>Лекції</i>	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 4	Третій освітньо-науковий рівень доктор філософії (PhD)	20 год.	20 год.
		<i>Практичні, семінарські</i>	
		10 год.	10 год.
		<i>Самостійна робота</i>	
		60 год.	60 год.
		Вид контролю: екзамен	

2. Мета

Мета: ознайомлення аспірантів з основними поняттями психології розвитку.

Формування у здобувачів наукового розуміння проблеми розвитку у психології як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Розкриття змісту основних теоретичних напрямків дослідження розвитку у психології. Аналіз основних принципів, закономірностей, механізмів психічного розвитку та особливостей розвитку людини як біо-соціо-духовної істоти на протязі онтогенезу.

Основними завданнями навчальної дисципліни є:

1. Формування понятійного апарату із психології розвитку.
2. Формування розуміння суті провідних напрямів дослідження психічного, соціально-психологічного, духовного розвитку людини на протязі онтогенезу.
3. Формування вміння оцінити персональний внесок видатних вчених у розбудову теоретико-методологічних засад психології розвитку та здатності розробляти та вирішувати дослідницькі завдання з врахуванням змісту останніх.
4. Формування знань про принципи, закономірності, механізми психічного розвитку людини, особливості розвитку психічних процесів, властивостей, станів, динаміку нормативних і ситуативних криз на кожному з періодів онтогенезу.
5. Формування здатності до організації та реалізації психологічного супроводу осіб різних вікових категорій в умовах освітнього процесу та психологічної практики.

Загальні та фахові компетентності:

ЗК1. Розуміння концептуальних і методологічних основ у галузі науково-дослідної та/або професійної діяльності і на межі предметних галузей.

ЗК10. Здатність до розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності за спеціальністю.

СК1. Здатність виокремлювати, систематизувати, розв'язувати та прогнозувати актуальні психологічні проблеми, чинники та тенденції функціонування й розвитку особистості, груп і організацій на різних рівнях психологічного дослідження.

СК3. Здатність формулювати наукову проблему, робочі гіпотези досліджуваної проблеми, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики.

СК5. Здатність до розробки та вирішення дослідницьких задач з психології розвитку та соціальної психології в межах різних наукових парадигм.

СК6. Здатність планувати та здійснювати психологічний супровід особистості в різних умовах діяльності та розвитку на підставі результатів теоретичного/емпіричного дослідження.

СК9. Здатність саморозвиватися і самовдосконалюватися протягом життя, оцінювати рівень власної фахової компетентності та підвищувати професійну кваліфікацію й професійну мобільність.

Програмні результати навчання за ОПП:

ПРН13. Виокремлювати, систематизувати, розв'язувати, критично осмислювати та прогнозувати значущі психологічні проблеми, чинники та тенденції функціонування й розвитку особистості, груп, спільнот, організацій на різних рівнях психологічного дослідження.

ПРН 15. Формулювати і перевіряти гіпотези, шукати шляхи розв'язання наукових проблем в обраній сфері; використовувати для обґрунтування висновків належні докази, зокрема, результати теоретичного аналізу, експериментальних досліджень (опитувань, спостережень тощо).

ПРН17. Розробляти та апробувати програми психологічного супроводу особистості в різних умовах діяльності та розвитку на підставі результатів теоретичного/емпіричного дослідження.

ПРН18. Працювати над власним розвитком та вдосконаленням, визначати свої професійні можливості та виявляти прагнення до підвищення професійної кваліфікації та професійної мобільності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни аспірант повинен

знати:

- основні категорії психології розвитку (розвиток, ріс, дозрівання, онтогенез, вікова мінливість, сенситивні періоди, нормативні вікові кризи, психологічне новоутворення, провідна діяльність, соціальна ситуація розвитку та ін.);
- принципи, закономірності, механізми психічного розвитку людини, особливості розвитку психічних процесів, властивостей, станів, динаміку нормативних і ситуативних криз на кожному з періодів онтогенезу;
- теоретичні підходи до вивчення психічного розвитку людини; критерії вікової періодизації;
- особливості розвитку когнітивної, емоційно-вольової, мотиваційної сфер людини на кожному з періодів онтогенезу; особливості психосоціального та духовного розвитку людини в онтогенезі;
- психологічні особливості кризових періодів психічного розвитку людини;
- характеристики соціальної ситуації розвитку та психологічних новоутворень на кожному з вікових періодів онтогенезу.

вміти:

- оперувати та використовувати у власній науково-педагогічній діяльності основні поняття і категорії психології розвитку;
- здійснювати аналіз психічного розвитку людини за основними критеріями;
- реалізовувати дослідницькі заходи, спрямовані на вирішення проблемних задач психології розвитку;
- організовувати навчально-виховний процес, враховуючи вікові особливості сприйняття та засвоєння, провідну діяльність, сенситивні періоди та ін. критерії розвитку;
- визначати психологічні симптоми криз вікового розвитку та здійснювати психологічний супровід людей різних вікових категорій, орієнтуючись на їх потреби та оцінку власної особистості.

3. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1.

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи психології розвитку.

Тема 1. Вступ до психології розвитку.

Предмет, завдання, структура та проблематика психології розвитку. Передумови становлення психології розвитку як окремої галузі знань. Методологічні принципи та емпіричні методи дослідження у психології розвитку: загальна характеристика.

Тема 2. Поняття розвитку та його основні принципи, закономірності, механізми.

Загальне поняття про розвиток. Основні ознаки та типи психічного розвитку. Рушійні сили та закономірності психічного розвитку. Характеристика основних факторів психічного розвитку. Проблема співвідношення навчання і розвитку у психології розвитку: аналіз основних підходів. Сенситивні періоди в психічному розвитку людини. Соціальна ситуація розвитку. Провідна діяльність. Вікові кризи. Поняття вікового новоутворення як нового типу будови особистості. Вікова динаміка психологічних характеристик розвитку людини. Концепція психічного розвитку Д.Б.Ельконіна. Закономірності гетерогенності в ході онтогенетичного розвитку людини. Відносність границь вікових періодів. Основні класифікації вікових періодів: особливості й недоліки. Порівняльна характеристика періодизацій.

Тема 3. Психологічні теорії розвитку.

Теорія рекапітуляції Е. Геккеля, С. Холла. Теорія дозрівання А. Гезелла. Етологічна теорія К. Лоренца. Теорія психосексуального розвитку З. Фрейда. Психосоціальна теорія Е. Еріксона. Теорія оперантного обумовлення Б. Скіннера. Соціально-когнітивна теорія А. Бандури. Теорія розвитку дитячого інтелекту Ж. Піаже. Культурно-історична теорія Л.С. Виготського. Теорія екологічних систем У. Бронфенбреннера. Теорія морального розвитку Л. Кольберга.

Змістовий модуль 2. Психологічний аналіз динаміки психічного та особистісного розвитку людини в онтогенезі.

Тема 4. Психологія розвитку в пренатальному та немовлячому періоді онтогенезу.

Пренатальний період: початок психічного життя. Визначення віку немовляти у психології розвитку. Фізичний розвиток немовляти. Пізнавальний розвиток немовляти: Розвиток відчуттів та сприймання. Розвиток уваги як психічного процесу. Розвиток пам'яті. Розвиток мислення. Розвиток мовлення. Розвиток афективної сфери. Особистісний розвиток немовляти: соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, криза першого року життя.

Тема 5. Психологія розвитку людини в період раннього віку.

Фізичний розвиток дитини раннього віку. Пізнавальний розвиток дитини раннього віку: Розвиток відчуттів та сприймання. Розвиток уваги. Розвиток пам'яті. Розвиток мислення. Розвиток уявлень та уяви. Розвиток мовлення. Розвиток емоційно-вольової сфери. Особистісний розвиток дитини раннього віку: соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, криза трьох років життя.

Тема 6. Психологія розвитку людини в дошкільному періоді онтогенезу.

Особливості розвитку дітей 3-4 років: Фізичний розвиток дітей 3-4 років. Психічний

розвиток дітей 3-4 років. Соціально-психологічний розвиток дітей 3-4 років. Особливості розвитку дітей 4-5 років: Фізичний розвиток дітей 4-5 років. Психічний розвиток дітей 4-5 років. Соціально-психологічний розвиток дітей 5-6 років. Особливості розвитку дітей 5-6 років: Фізичний розвиток дітей 5-6 років. Психічний розвиток дітей 5-6 років. Соціально-психологічний розвиток дітей 5-6 років.

Тема 7. Психологія розвитку людини в молодшому шкільному віці.

Фізичний розвиток дітей молодшого шкільного віку. Психічний розвиток дітей молодшого шкільного віку. Розвиток відчуттів та сприймання. Розвиток уваги. розвиток пам'яті. Розвиток мислення. Розвиток уявлень та уяви. Розвиток мовлення. Розвиток емоційно-вольової сфери. Особистісний розвиток дітей молодшого шкільного віку: соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, новоутворення.

Тема 8. Психологія розвитку людини в підлітковому та юнацькому віці.

Визначення підліткового віку у психології розвитку. Фізичний розвиток підлітка. Психічний розвиток підлітка: Розвиток відчуттів та сприймання. Розвиток уваги як психічного процесу. Розвиток пам'яті. Розвиток мислення. Розвиток уяви. Розвиток емоційно-вольової сфери. Особистісний розвиток підлітка: соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, підліткова криза. Фізичний розвиток старшокласників. Пізнавальний розвиток старшокласників: Розвиток сприймання. Розвиток уваги. Розвиток пам'яті. Розвиток мислення. Розвиток уявлень та уяви. Розвиток емоційно-вольової сфери. Особистісний розвиток старшокласників: соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, новоутворення.

Тема 9. Особливості розвитку людини в період дорослості.

Поняття дорослості і ознаки досягнення дорослості. Психофізичний розвиток особистості в період дорослості. Особливості соціального розвитку в період дорослості. Криза середнього віку: причини та наслідки. Розвиток Особистісного Я в періоді ранньої дорослості: ідентичність, близькість і генеративність. Я-концепція зрілої особистості. Особливості Я-концепції в період пізньої дорослості і старості у світлі концепції Е. Еріксона. Адаптивний і неадаптивний процеси старіння.

4. Структура навчальної дисципліни

№	Найменування розділів і тем	К-сть год., вид заняття	
		Лекція	Семінар. заняття
Модуль 1. Теоретико-методологічні основи психології розвитку.			
1.	Тема 1. Вступ до дисципліни «Психологія розвитку».	2	-
2.	Тема 2. Поняття розвитку та його основні принципи, закономірності, механізми.	2	2
3.	Тема 3. Психологічні теорії розвитку.	2	2
Модуль 2. Психологічний аналіз динаміки психічного та особистісного розвитку людини в онтогенезі.			
4.	Тема 4. Психологія розвитку людини в пренатальному	2	1

	та немовлячому періоді онтогенезу.		
5.	Тема 5. Психологія розвитку людини в період раннього віку.	2	1
6	Тема 6. Психологія розвитку людини в дошкільному періоді онтогенезу.	2	1
7.	Тема 7. Психологія розвитку людини в молодшому шкільному віці.	2	1
8.	Тема 8. Психологія розвитку людини в підлітковому та юнацькому віці.	2	1
9.	Тема 9. Особливості розвитку людини в період дорослості.	2	1

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предметне поле досліджень психології розвитку.	2
2	Загальні закономірності психічного розвитку особистості.	2
3	Теоретичні підходи до вивчення розвитку.	2
4.	Особливості розвитку людини на кожному з періодів онтогенезу.	4

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Історія становлення психології розвитку людини.	2
2	Фактори і закономірності психічного розвитку та формування особистості в онтогенезі.	4
3	Біологічний підхід до розвитку: теорія рекапітуляції Ст. Холла, теорія дозрівання А. Гезелла, етологічна теорія К. Лоренца.	8
4	Періодизація психосексуального розвитку З. Фрейда, періодизація Е. Еріксона.	6
5	Біхевіористичний підхід до розвитку: теорія оперантного обумовлення Б. Скіннера, соціально- когнітивна теорія А. Бандури.	6
6	Особливості пренатального розвитку дитини. Фаза новонародженості.	2
7	Особливості когнітивного розвитку в немовлячому віці.	2

8	Розвиток мовлення в ранньому віці.	5
9	Гра як провідна діяльність дошкільного віку.	5
10	Причини шкільної неспішності в молодшому шкільному віці.	5
11	Порівняйте проблеми підлітків в ХІХ і ХХ та ХХІ століттях.	3
12	Особистісне самовизначення в юнацькому віці.	2
13	Статевовікові розходження ранньої дорослості.	2
14	Вплив історії життєвого шляху на процес старіння.	4
15	Екзистенційні переживання в період пізньої дорослості та старості.	4

Індивідуальні завдання, що визначають зміст роботи на семінарських заняттях:

Завдання до теми 1.

- Тезисне опрацювання статей (виконати письмово) з подальшим обговоренням:
  - Марцинковская Т. Д. Принцип развития в дискурсе персонологической и возрастной психологии. *Принцип развития в современной психологии* / Под. ред. А. Л. Журавлев, Е. А. Сергиенко. М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2015. С.116-134. Режим доступа: <https://publications.hse.ru/mirror/pubs/share/folder/27yrhx6noz/direct/191055788.pdf>
  - Смутьсон М.Л. Категорія розвитку в сучасній психології . *Технології розвитку інтелекту*. 2013. № 4. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri_2013_4
- Охарактеризуйте предметне поле досліджень психології розвитку.
- Чому В.Прейера вважають засновником психології розвитку і яка з його праць є основоположною в розвитку даної галузі психологічної науки? Обґрунтуйте її змістові ракурси.
- Означте проблемні методологічні питання психології розвитку, які визначають перспективи її подальшого розвитку.
- Які особливості організації та проведення досліджень в межах психології розвитку?
- Психологія розвитку та вікова психологія: відмінність чи тотожність даних галузей психологічної науки?

Завдання до теми 2.

- Тезисне опрацювання статей (виконати письмово) з подальшим обговоренням:
  - Слободчиков В. И. Категория возраста в психологии и педагогике развития. *Вопросы психологии*. 1991. №. 2. С. 37 – 49. Режим доступа: <http://www.voppsy.ru/issues/1991/912/912037.htm>
  - Пасніченко А. Рівні психічного розвитку. *Психологія особистості*. Том 7, №1 (2016). Режим доступу: <http://www.voppsy.ru/issues/1991/915/915139.htm>
- Здійсніть порівняльний аналіз понять «розвиток», «ріст», «дозрівання».
- Що є показником рівня психічного розвитку?
- Означте зміст основних принципів психічного розвитку.
- Чи відрізняється провідний тип діяльності від домінуючого?
- Чи можна вважати кризові періоди розвитку закономірним явищем? Чому у період вікової

- кризи можуть спостерігатися зниження темпів розвитку, негативні або регресивні зміни?
7. У чому сутність гетерохронності розвитку? Які життєві труднощі може завдати дитині це явище? Наведіть приклади.
  8. Чому не існує єдиного підходу до розв'язання проблем вікової періодизації?

Завдання до теми 3.

1. Тезисне опрацювання статей (виконати письмово) з подальшим обговоренням:
  - 1) Слободчиков В. И. Интегральная периодизация общего психического развития / В. И. Слободчиков, Г. А. Цукерман. *Вопросы психологии*. 1996. № 5. С. 38 – 50. Режим доступу: <http://voppsy.ru/issues/1996/965/965038.htm>
  - 2) Микола Папуча, Марія Наконечна. Культурно-історична теорія та методологія Л. С. Виготського. *Психологія особистості*. Том 10, №1 (2019). Режим доступу: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/po/issue/view/160/PP-19>
2. Перерахуйте основні теорії розвитку за означенням Вільяма Крейна.
3. В чому змістовна спорідненість теорії рекапітуляції Ст. Холла, теорії дозрівання А. Гезелла та етологічної теорії К. Лоренца.
4. Обґрунтуйте зміст психодинамічної теорії З.Фрейда та основні критерії періодизації психосексуального розвитку.
5. Поясніть суть біхевіористичного підходу до розвитку.
6. Означте основну ідею соціально-когнітивної теорії А. Бандури, що визначає природи розвитку особистості в умовах соціальної взаємодії.
7. Когнітивно-генетичний підхід до розвитку
8. В чому суть контекстуального підходу до розвитку (культурно-історична теорія Л.С. Виготського, теорія У. Бронфенбреннера).
9. Теорія морального розвитку Л. Кольберга.
10. Охарактеризуйте зміст теорій розвитку у вітчизняній психології (С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонтьєв, О.В. Запорожець, Б.Г. Ананьєв, П.Я. Гальперін, А.В. Петровський, Д.Б. Ельконін, Г.С. Костюк та ін.).

Завдання до теми 4.

1. Тезисне опрацювання розділів хрестоматії «Психологія розвитку» (виконати письмово) з подальшим обговоренням:
  - 1) Божович Л. И. Этапы формирования личности в онтогенезе. Режим доступу: <http://ebooks.grsu.by/psihologia/bozhovich-l-i-etapy-formirovaniya-lichnosti-v-ontogeneze.htm>
  - 2) Мингалиева М.Р. Фазы и проблемы развития взрослой личности. Режим доступу: <http://ebooks.grsu.by/psihologia/mingalieva-m-r-fazy-i-problemy-razvitiya-vzrosloj-lichnosti.htm>
2. Перевагою чи недоліками розвитку дитини є наявність вроджених форм поведінки?
3. Чому є різні означення часових термінів періоду новонародженості (одні називають 10 днів, інші – 1-2 місяці)?
4. Чи можна знизити емоційне напруження, афективність поведінки дитини у період кризи 3–х років?
5. Які новоутворення закладаються у грі і отримують свій розвиток?

6. Доведіть правильність думки О.М. Леонтьєва, що у період дошкільного віку відбувається «перше народження» особистості.
7. Доведіть, що поява «внутрішньої позиції школяра» (Л.І. Божович) є основою готовності дитини до школи?
8. За якими ознаками можна судити про якісні змінення пізнавальних процесів (сприймання, пам'ять, увага, мовлення, мислення) у молодших школярів?
9. Проаналізуйте поведінковий симптомокомплекс вікової кризи підліткового періоду. Чи можна уникнути негативних реакцій у поведінці підлітків?
10. В чому проявляється специфіка соціальної ситуації розвитку підлітків? Наведіть приклади.
11. Чи змінюється співвідношення факторів психічного розвитку в юнацькому віці порівняно з підлітковим?
12. Чи можна стверджувати, що формування еґо-ідентичності (особистісно-смыслового самовизначення) юнаків залежить від особливостей розвитку суспільства? Обґрунтуйте свою відповідь.
13. Чи можна припустити можливість зупинки особистісного розвитку на етапі дорослості? За яких умов?
14. Чи можна уникнути кризи середнього віку? Аргументуйте свою думку.
15. Чим обумовлюється спосіб життя людей похилого віку? Відповідь аргументуйте. Наведіть приклади.

Методи навчання

Навчальний процес здійснюється за традиційною технологією: лекції, семінарські заняття, самостійна робота.

На лекційних заняттях використовуються: комунікативні методи (розповідь, бесіда, діалог); наочні та практичні методи (ілюстрація, демонстрація).

На семінарських заняттях використовуються: дискусія, проблемно-пошуковий, дослідницький, інтерактивний методи тощо.

У межах самостійної роботи застосовуються дослідницькі методи.

Методи контролю

Оцінювання знань аспірантів відбувається на основі результатів

- поточного контролю знань;
- підсумкового контролю знань .

Поточний контроль знань аспірантів проводять за двома складовими:

- контроль систематичності та активності роботи аспіранта протягом семестру;
- контроль за виконанням завдань самостійного опрацювання.

Методичне забезпечення

1. Опорні конспекти лекцій.
2. Відео-диски з фільмами:
  - «Життя перед життям» (соматичний і психічний пренатальний розвиток) / Науково-популярний фільм з використанням 3D-технологій. / Виробництво: France 2, Transparences Productions, 17 Juin Media. 2004 р.
  - «Эмбриональное развитие» / Науково-популярний фільм з використанням 3D-технологій. / Виробництво: Pioneer Film and TV Productions Limited for National Geographic Channel. 2010 р.
  - «Розвиток сприймання» / Документальний цикл «Людське дитя» / Науково-

- популярний фільм / Виробництво: Baby Vision inc. 2003 р.
- «Розвиток рухової активності» / Документальний цикл «Людське дитя» / Науково-популярний фільм / Виробництво: Baby Vision inc. 2003 р.
  - «Мовний розвиток» / Документальний цикл «Людське дитя» / Науково-популярний фільм / Виробництво: Baby Vision inc. 2003 р.б. «Розвиток емоцій і темпераменту» / Документальний цикл «Людське дитя» / Науково-популярний фільм / Виробництво: Baby Vision inc. 2003 р.
  - «Детские истерики и капризы» / Навчальний фільм / Автор і ведуча: дитячий психолог Sanita Aispure. Латвія, 2008 р.
  - «Тіло людини» Науково-популярний фільм з використанням 3D-технологій / Виробництво: BBC. 2008 р.
3. Підручники, посібники, хрестоматії, монографії тощо.

Програмові вимоги до курсу:

1. Предмет та завдання психології розвитку. Історія становлення психології розвитку.
2. Методологічні проблеми психології розвитку.
3. Методи психології розвитку.
4. Поняття про розвиток, дозрівання і ріст.
5. Фактори психічного розвитку: спадковість, середовище, активність.
6. Принципи психічного розвитку.
7. Закономірності психічного розвитку.
8. Поняття біологічного, соціального, психологічного віку.
9. Основні підходи та критерії вікової періодизації: загальна характеристика.
10. Проблема періодизації в роботах Л.С. Виготського: поняття «вік», «соціальна ситуація розвитку», «стабільні й критичні періоди віку».
11. Проблема періодизації в роботах Д.Б. Ельконіна.
12. Порівняльна характеристика періодизації психічного розвитку за Д.Б. Ельконіном та Е. Еріксоном.
13. Біологічний підхід до розвитку (теорія дозрівання А. Гезелла, етологічна теорія К. Лоренца).
14. Психодинамічний підхід до розвитку (теорія психосексуального розвитку З. Фрейда, психосоціальна теорія Е. Еріксона).
15. Біхевіористичний підхід до розвитку (теорія оперантного обумовлення Б. Скіннера, соціально-когнітивна теорія А. Бандури).
16. Когнітивно-генетичний підхід до розвитку (теорія розвитку дитячого інтелекту Ж. Піаже, теорія обробки інформації).
17. Контекстуальний підхід до розвитку (культурно-історична теорія Л.С. Виготського, теорія У. Бронфенбреннера).
18. Теорія морального розвитку Л. Кольберга.
19. Теорії розвитку у вітчизняній психології (С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонт'єв, О.В. Запорожець, Б.Г. Анан'єв, П.Я. Гальперін, А.В. Петровський, Д.Б. Ельконін, Г.С. Костюк та ін.).
20. Пренатальний ріст та розвиток дитини. Вплив факторів середовища на внутрішньоутробний розвиток дитини.
21. Розвиток пізнавальних психічних процесів, особливості інтелекту немовляти.
22. Особливості емоційної сфери немовляти: комплекс поживлення.
23. Мотиваційна сфера немовлят: розвиток афіліативної потреби.
24. Розвиток мовлення в немовлячому віці.
25. Особливості когнітивного розвитку в ранньому віці: поняття про знаково-символічну функцію свідомості.

26. Характеристика емоційної сфери дитини раннього віку: емоційна лабільність, розвиток пізнавальних емоцій, емпатійність.
27. Мовний розвиток у ранньому віці: якісні і кількісні характеристики словникового запасу дітей раннього віку.
28. Розвиток особистості у ранньому віці. Криза 3-х років.
29. Розвиток пізнавальних процесів у дошкільному віці.
30. Гра як основний рушій розвитку у дошкільному дитинстві.
31. Особливості розвитку мови в дошкільному віці: оволодіння морфологією та синтаксичністю та фонетикою мови, використання неологізмів, розвиток внутрішньої мови.
32. Специфіка особистісного розвитку дошкільника: особливості Я-концепції, ідентифікація та его-ідентичність.
33. Роль та значення дошкільних закладів у психічного розвитку дитини.
34. Формування вищих почуттів та моральної свідомості в дошкільному віці.
35. Психологічний аналіз кризи 6 років. Готовність дитини до навчання у школі: основні критерії.
36. Навчання та когнітивний розвиток у молодшому шкільному віці. Причини та шляхи подолання шкільної неуспішності.
37. Розвиток емоційно-вольової та мотиваційної сфер у молодшого школяра.
38. Навчально-пізнавальні та статусні мотиви молодших школярів.
39. Розвиток писемної мови в молодшому шкільному віці.
40. Формування моральних інстанцій та альтруїстичних установок в дітей молодшого шкільного віку.
41. Розвиток пізнавальних психічних процесів у підлітковому віці.
42. Розвиток емоційно-вольової сфери у підлітковому віці. Сучасні погляди та теоретичні підходи до проблеми підліткової кризи.
43. Особливості взаємин підлітка з соціальним оточенням. Особистісно-інтимне спілкування.
44. Розвиток Я-концепції підлітка: ідентифікація особистості та динаміка самооцінки.
45. Розвиток пізнавальних психічних процесів у юнацькому віці: формування індивідуального стилю розумової діяльності, розвиток творчих здібностей.
46. Потреба в автономії та самоутвердженні, детермінація підліткової та юнацької сексуальності.
47. Взаємини старшокласників з однолітками та дорослими. Любов і дружба в ранній юності.
48. Монологічне мовлення та здатність до ведення дискусій в підлітковому та юнацькому віці.
49. Особливості розвитку пізнавальних психічних процесів у період дорослості: діалектичність мислення, індивідуальне когнітивне самовираження. Критерії когнітивної дорослості.
50. Розвиток Особистісного Я в періоді ранньої дорослості: ідентичність, близькість і генеративність.
51. Фактори розвитку когнітивних функцій в період пізньої дорослості і старості.
52. Особливості мотиваційної сфери періоду ранньої і середньої дорослості: вибір життєвої стратегії, професійна Я-концепція.
53. Я-концепція зрілої особистості.
54. Криза середини життя та роль когнітивного розвитку в подоланні кризи.
55. Вікова динаміка розвитку ціннісно-сміслової сфери в період дорослості.
56. Загальна характеристика періоду пізньої дорослості.
57. Фактори розвитку когнітивних функцій в період пізньої дорослості і старості.
58. Динаміка мотивів в осіб періоду пізньої дорослості: звуження сфер соціальної активності, потреба підтримки фізичного здоров'я, потреба в любові та

приналежності, потреба переосмислення життєвого досвіду та збереження відчуття безперервності життя.

59. Старіння: фізіологічні, психологічні та соціальні причини.
60. Особливості Я-концепції в період пізньої дорослості і старості у світлі концепції Е. Еріксона. Адаптивний і неадаптивний процеси старіння.
61. Специфічні зміни емоційної сфери в період старіння. Екзистенційні переживання смертності в період старості.

Рекомендована література

Основна:

1. Александров Ю. В. Психология развития: навч. посібник. Харків, 2015. 336 с.
2. Крайніков Є.В. Психология развития. Словник-довідник. К.: Арістей, 2004. 280 с.
3. Крайг Г. Психология развития [пер. с англ. Н. Мальгиной и др.]. СПб.: Питер, 2000. 992 с.
4. Крэйн У. Психология развития человека. 25 главных теорий. СПб.: Прайм-Еврознак, 2007. 512 с.
5. Психология человека от рождения до смерти. Полный курс психологии развития / ред. А.А.Реана. СПб.: «Прайм-ЕВРОЗНАК», 2005. 416 с.
6. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: навч. посіб. К.: Академвидав, 2005. 360 с.
7. Самошкіна Л.М. Вікова психологія: навч. наоч. посіб. з мультимедійним курсом. Дніпропетровськ: вид-во ДНЕУ, 2006. 248 с.
8. Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасека О.В. Вікова психологія. К.: Центр учбової літератури, 2012. 346 с.
9. Токарева Н.М. Основи вікової психології: навчально-методичний посібник / Н. М. Токарева, А. В. Шамне. Кривий Ріг, 2013. 283 с.

Додаткова:

10. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебник для студ. вузов/ Г.С.Абрамова. 4-е изд. М.: Издательский центр «Академия», 1999. 672 с.
11. Абрамова Г.С. Практикум по возрастной психологии. 3-е изд. М.: Идательский центр «Академия», 2001. 320 с.
12. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. Избр. психол. труды: В 2-х т. Т. 1. М.: Педагогика, 1980. 230 с.
13. Баттерворт Дж., Харрис М. Принципы психологии развития. М.: «Когито-Центр», 2000. 350 с.
14. Берк Л. Развитие ребенка СПб.: Питер, 2006. 1056 с.
15. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. М.: Прогресс, 1986. 422 с.
16. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. М.: Просвещение, 1968. 464 с.
17. Булах І.С. Психологія особистісного зростання підлітка. К.: НПУ ім.М.П. Драгоманова, 2003. 340 с.
18. Венгер А.Л. Психология развития. Словарь. М.: ПЕР СЭ, 2005. 176 с.
19. Выготский Л.С. Проблема возраста. Собр. соч.: В 6 т. М.: Педагогика, 1984. Т. 4. 432 с.
20. Возрастная психология: личность от молодости до старости: Учеб. пособие / М.В.

- Гамезо, Г.Г. Герасимова, Л.М. Орлова. М. : Пед. общ-во России; Издат. дом «Ноосфера», 1999. 272 с.
21. Леонтьев А.М. Проблемы развития психики. М.: МГУ, 1981. 584 с.
  22. Климишин О.І. Психологічні особливості розвитку духовності старшокласників у процесі навчання. Дисерт. на здобут. наук. ступ. канд. псих. наук: 19.00.07. Івано-Франківськ, 2004. 220 с.
  23. Кон И.С. Психология старшеклассника. М., 1982. 207 с.
  24. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К.: Рад. школа, 1989. 608 с.
  25. Кузікова С.Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці. Монографія. Суми: Вид-во МакДен, 2012. 410 с.
  26. Кузьменко В.У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років: Монографія. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. 354 с.
  27. Кулагина И.Ю. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека / И.Ю.Кулагина, В.И.Колуцкий. М.: ТЦ Сфера, 2004. 464 с.
  28. Миллер С. Психология развития: методы исследования. СПб.: Питер, 2002. 464 с.
  - Минц Г. Человек в расцвете лет: ценностные ориентации / Г.Минц, А.Непомнящий. Рига: Автос, 1989. 172 с.
  29. Моргун В.Ф. Проблема периодизации личности в психологии / В.Ф. Моргун, Н.Ю.Ткачева. М.: МГУ, 1981. 84 с.
  30. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество. 9-е изд. М.: Издательский центр «Академия», 2004. 456 с.
  31. Обухова Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблем. Издание 3-е, стереотипное. М.: Тривола, 1998. 382 с.
  32. Павелків Р.В. Дитяча психологія / Р.В.Павелків, О.П.Цигипало. К.: Академвидав, 2008. 431 с.
  33. Помиткін Е.О. Психологія духовного розвитку особистості: Монографія. К.: Наш час, 2005. 280 с.
  34. Психология развития. Словарь / Под ред. А. Л. Венгера 2005. 176 с
  35. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. 8-е изд. СПб., 2000. 624 с.
  36. Сметаняк В.І. Методичні рекомендації до складання кандидатського іспиту зі спеціальності 19.00.07 – «Педагогічна та вікова психологія». Івано-Франківськ, 2014. 32 с.
  37. Хрестоматія по возрастній психології / сост. Л.А.Семчук, А.И.Янчий. Гродно : ГрГУ, 2006. 198 с.
  38. Хухлаева О.В. Психология развития: молодость, зрелость, старость. 3-е изд. М.: Издательский центр «Академия», 2006. 208 с.